

УДК 373.5.016:811.161.2:005.336.2

О. Горна,

спеціаліст вищої категорії,

вчитель української мови та літератури

Овруцького ліцею імені Андрія Малишка

Овруцької міської ради Житомирської області

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Стаття модернізує та пояснює питання, яке сьогодні турбує майже кожного вчителя. Як організувати освітній процес так, щоб здобувачі освіти легко та з цікавістю могли освоїти та запам'ятати величезний об'єм навчального матеріалу?

Мова та література – нелегкі навчальні предмети, що вимагають неподільного естетичного сприймання та синтезу літературних і мовних явищ. Зрозуміло, що найголовнішим завданням учителя-філолога є навчання та виховання особистості, яка здатна до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформації сучасного суспільства. Для цього необхідні нові прийоми та способи роботи з навчальною інформацією.

Експансивне використання ейдетики, візуалізації дозволяє організувати процес засвоєння від первинного сприйняття мовного чи літературного явища до глибокого розуміння та практичного використання у власному житті, що слугує фундаментом формування літературної, мовної та мовленнєвої компетентностей учнів. Використання візуалізації як одного з елементів ейдотехніки на уроках української мови може дозволити вирішувати безліч завдань, які постають перед педагогами.

Учителі української мови та літератури відшуковують нові ефективні методи роботи з дітьми, обирають певну тактику, виробляють стиль роботи або створюють зручні умови для позитивного розвитку та творчої реалізації кожного учня. На сьогодні існує багато нових, освітніх технологій.

Сучасність – це час змін, зміни відбуваються і в освітньому процесі. Світ інформації швидко прогресує, в ньому все важче орієнтуватися вчителю та звичайному учню, а ще важче творити і виховувати Людину. Постійно замислюєшся над тим, як зробити урок цікавим, сучасним, щоб учні з бажанням ішли до школи, як виховати людину, яка б уміла об'єднати свій світогляд, знання, практику. Сучасна школа має перш за все піклуватися про розвиток особистостей.

Одним із шляхів підвищення ефективності уроків української мови є

впровадження в практику роботи візуалізованих новітніх методів та прийомів навчання. Найбільш ефективними вважаються уроки з використання сучасних технологій, які активізують процес навчання й унеможливають перевагу одного учасника освітнього процесу над іншим. Використання інноваційних технологій – це моменти створення атмосфери доброзичливості й порозуміння, звільнення дитини від почуття страху, спосіб зробити її розкутою, вселити впевненість у своїх силах, налаштувати на успіх.

Найголовнішим завданням є використання візуалізації теоретичного матеріалу у процесі вивчення української мови як засобу формування предметних компетентностей, а саме: підвищити пізнавальний інтерес учнів до вивчення предмета, ефективність його опанування школярами. Загальновідомо, що особистість, яка зацікавлена, хоче пізнати матеріал, засвоює його набагато краще, ніж та, що не зацікавлена предметом того, що вивчає.

В освітньому процесі використовується безліч методів та прийомів, спрямованих на досягнення якнайкращого результату. Один із таких технологічних процесів – застосування методу ейдетики. Це напрям психологічної науки, який вивчає ейдетизм як різновид образної пам'яті та можливості його проєктивного застосування в різних сферах життя людини.

Проблема актуальна, адже саме завдяки цьому методу можна допомогти дитині краще запам'ятовувати необхідну інформацію, викликати інтерес до навчання. Дорослим і дітям пропонують нову інформацію в спокійній обстановці, весело, фантазуючи, створюючи смішні та незвичайні образи, які швидко запам'ятовуються і надовго залишаються в пам'яті. Ейдетика вчить правильно користуватися своєю пам'яттю, швидко згадувати та відтворювати потрібну інформацію.

У житті суспільства постійно відбуваються зміни, робляться наукові відкриття в різних галузях, у результаті чого з'являється багато нової інформації. І першим, хто повинен навчити дитину швидко й правильно засвоїти її, відтворити, застосувати на практиці, є сучасний учитель. Цілком природно, що допомагають учителям в цьому не тільки традиційні, а й інноваційні технології та методики [1, с. 10].

Ейдетизм – це особливий вид пам'яті, що дозволяє утримати й відтворити образ предмета або явища, який було сприйнято раніше. До цього образу можуть увійти також і сенсорні компоненти (слухові, тактильні, рухові, смакові та нюхові). На цьому засновується суб'єктивність, індивідуальність та яскравість ейдетичного образу. Можна сказати, що ейдетизм – це здатність уявити щось, чого вже немає в полі зору людини [2, с.10].

Специфіка уроків словесності передбачає використання ейдетичних технік. На уроці української мови школярам цікавіше й простіше запам'ятовувати теоретичний матеріал та відпрацьовувати його, спираючись на яскраві опорні схеми, веселі мнемонічні вправи, а не за допомогою одних лише правил. Урок української літератури повинен бути таким, на якому діти розвивають свою емоційну сферу та уяву, отримують позитивні емоції, виконуючи завдання, наповнені вербальною та образною інформацією. Сучасна школа потребує саме

такого підходу до навчання, адже в інформаційно насиченому просторі, у якому зараз живе школяр, він отримав особливу актуальність.

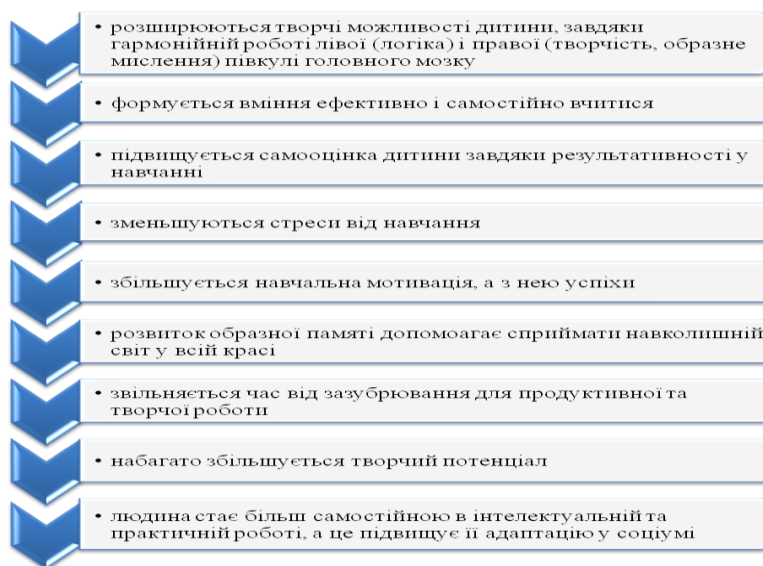
-
- розширюються творчі можливості дитини, завдяки гармонійній роботі лівої (логіка) і правої (творчість, образне мислення) півкулі головного мозку
  - формується вміння ефективно і самостійно вчитися
  - підвищується самооцінка дитини завдяки результативності у навчанні
  - зменшуються стреси від навчання
  - збільшується навчальна мотивація, а з нею успіхи
  - розвиток образної пам'яті допомагає сприймати навколишній світ у всій красі
  - звільняється час від зазубрювання для продуктивної та творчої роботи
  - набагато збільшується творчий потенціал
  - людина стає більш самостійною в інтелектуальній та практичній роботі, а це підвищує її адаптацію у соціумі

Рис. 1

Ейдетика «співпрацює» разом із мнемотехнікою – сукупністю прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій. Мнемоніка полегшує сам процес запам'ятовування через вигадані штучні асоціації, які легко й швидко відкладаються в пам'яті й також викликають емоційну реакцію учнів, запобігає «зазубрюванню» [3, с. 10].

Мнемонічне запам'ятовування складається з чотирьох етапів: кодування образів, запам'ятовування (з'єднання двох образів), запам'ятовування послідовності, закріплення в пам'яті.

Рис. 2

Зацікавити сучасного учня опрацюванням величезних параграфів сухої теорії – надзвичайно важко. Якщо раніше велика кількість ілюстрацій, малюнків вважалися доцільним лише для молодших школярів, то зараз ця

вимога часу існує у викладанні всіх предметів в основній і старшій школі. Прикладом може бути урок «Авіакав'ярня-гравікон “Подвоєння в словах іншомовного походження”», який містить елементи ейдотехніки, візуалізацію навчального матеріалу, інтерактивні технології.

Мнемотехніка – це система внутрішнього листа, що дозволяє послідовно записувати в мозок інформацію, перетворену в комбінації зорових образів.
Мнемотехніка використовує природні механізми пам'яті мозку і дозволяє повністю контролювати процес запам'ятовування, збереження і пригадування інформації.

Рис. 3

Застосування різних способів візуалізації дає можливість урізноманітнити форми навчання на уроках української мови. Це й таблиці, й опорні схеми, ілюстративний матеріал тощо. Сам термін «візуалізація» асоціюється з комп'ютерними технологіями, та з об'єктивних причин технічного характеру їх неможливо застосовувати на уроці. Життя вносить свої корективи та спонукає вчителів шукати інші способи. Так, наприклад, учням пропонується переглянути певний матеріал (відео, презентацію, ілюстрації) на сайті, а потім обговорити, застосувати отриману інформацію на уроці. Учні знайомляться з інтерактивними вправами, створеними за допомогою сервісу LearningApps. Основна їхня ідея полягає в тому, що учні можуть перевірити й закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їхнього пізнавального інтересу.

Навіть відсутність технічного забезпечення у школі не є перешкодою для застосування різноманітних способів візуального подання матеріалу.

Для підвищення ефективності оволодіння учнями теоретичними знаннями, а також для інтенсифікації роботи учнів на уроці використовується узагальнювальна схема «Кластер».

«Кластер» [4, с. 10]

Візуалізація теоретичного матеріалу на уроках української мови допомагає залучити кожного учня до активної роботи, підготувати до формування понять, стійких навичок. Це полегшує вивчення й засвоєння матеріалу, вказує шлях до практичного його застосування.

Рис. 4

Ця схема дає можливість зробити висновки під час пояснення і оформити їх у вигляді «груна», «сузір'я». У центрі кластеру записується ключове поняття, від нього йдуть стрілки – промені в різні боки, які сполучають це слово з іншими, від яких промені розходяться далі і далі. Використання схеми «Кластер» створює необмежені можливості для «гри» з інформацією. Вона допомагає вчителю ефективніше навчати, а дітям – легше засвоювати навчальний матеріал. Схема стає алгоритмом міркування, доведення, а увага зосереджується не на механічному запам'ятовуванні чи відтворенні вивченого, а на сутності міркування, усвідомленні причинно-наслідкових зв'язків.

Однією з переваг логічної схеми є її динамічність. Матеріал у ній подається поступово, у міру засвоєння його учнями. Це дає змогу не вгадувати результати, а бути присутніми при народженні граматичного правила і самим творити його. Подібна наочність дає змогу створювати в класі атмосферу пошуку й свідомого засвоєння нової теми.

«Кластер» може бути використаний на різних етапах уроку. На етапі актуалізації – для стимулювання розумової діяльності. На етапі осмислення – для структуризації навчального матеріалу. На етапі рефлексії – для підведення підсумків того, що учні вивчили. Таким чином, логічні схеми на уроці є постійним помічником, основою комунікативного спілкування, результатом власних пошуків, імпульсом до активної роботи і мотивації учнів.

Центральне місце в застосуванні візуалізації навчального матеріалу посідає використання шаблонів-схем SmartArt. Навіть мінімальне знайомство з комп'ютером і програмою Microsoft Word дає можливість створювати яскраві схеми, таблиці, алгоритми, за допомогою яких максимально унаочнюється сам процес навчання. Сфера застосування шаблонів-схем SmartArt величезна – від

створення візуальних завдань (таблиці, кола Венна, структури, ієрархії, списки тощо) до цілих плакатів. Так, наприклад, для узагальнення вивченого про стилі мовлення використовуємо таку схему, що допомагає учням сприймати мовлення як систему [4].

На застосуванні шаблонів-схем SmartArt при створенні довідника з української мови хотілося б зупинитися детальніше.

Засвоєння нової теми з будь-якого предмета базується на вже вивченому матеріалі. Без цього неможливо повною мірою, якісно й продуктивно подати нову тему, адже будь-яка наука – це система, де всі розділи нерозривно пов'язані між собою і незнання одного з них неодмінно тягне за собою проблеми із вивченням та практичним застосуванням нового матеріалу.

Багато вчителів застосовують у своїй роботі створення і ведення власних довідників, коли учні на уроці записують у спеціально відведених зошитах правила, таблиці, алгоритми, схеми з теми, що вивчається. Ця практика дає непогані результати, але теж має суттєві недоліки:

- найголовніше – неефективне використання часу на уроці;
- неестетичність оформлення (на жаль, каліграфія наших учнів з кожним роком не покращується);
- неможливість із часом щось додавати чи змінювати для компактного розташування тем. Так, наприклад, тема «Лексика» починає вивчатися у 5 класі, а продовжується у 6-му;
- не задовольняє прагнення учнів до сучасних технологій.

Для розв'язання цих та інших проблем можна застосувати довідник, створений на основі використання малюнків (шаблонів-схем) SmartArt. При створенні схеми для довідника головне вибрати правильний тип малюнка для вмісту і надати йому найбільш доречний вид. Створені документи можна використовувати як у друкованому, так і в електронному вигляді. Роздруковані матеріали зберігаються в папці з файлами, наприклад, формату А5 і можуть бути використані на будь-якому етапі вивчення чи повторення матеріалу. Електронний варіант можна використовувати як під час роботи на уроці з використанням технічних засобів навчання, так і під час дистанційного навчання.

Уже з перших спроб застосування такого довідника якість навчання зростає. До того ж такі довідники допомагають у знятті психологічної напруги і створенні ситуації успіху. Учні знають, що в будь-який момент вони можуть скористатися довідником (за винятком контрольної роботи), і це допомагає їм зосередитися на самому процесі пізнання. Інформація поступово запам'ятовується в процесі роботи.

Здійснений аналіз наявних та зовсім нових візуалізованих методик дає змогу дійти висновку, що педагогам доцільно звернути увагу на використання прийомів запам'ятовування, тлумачення їх та безпосереднє втілення в освітній процес задля інтенсифікації вивчення навчального матеріалу. Це підтверджує ідею важливості проведення уроків з української мови у загальноосвітніх школах із використанням підсилюючого елемента у вигляді візуалізації

теоретичного матеріалу. Розвиток шкільної освіти потребує все нових і нових шляхів вирішення, якісного удосконалення знання української мови та літератури засобами використання нових підходів та технологій, спрямованими на підвищення якості освітнього процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрєєв О. А. Тренуємо свою пам'ять. Київ, 2016.
2. Освітня мнемотехніка. Київ, 2017.
3. Вагапова Д. Риторика в інтелектуальних іграх і тренінгах. Київ, 2015.
4. Вуджек Т. Тренування розуму. Запоріжжя, 2018.
5. Геймон Д., Брегдон А. Ефективна робота мозку. Тернопіль, 2002.
6. Грегг Дж. Досліди із зором. Київ, 2015.
7. Демідов В. Д. Як ми бачимо та що бачимо. Запоріжжя, 2017.
8. Добра пам'ять на кожний день. Донецьк, 2008.
9. Зіганов М., Козаченко В. Мнемотехніка. Тернопіль, 2000.
10. Лапп Д. Мистецтво пам'ятати і забувати. Київ, 2003.
11. Лапп Д. Покращуємо пам'ять в будь-якому віці. Івано-Франківськ, 2005.
12. Лурія А. Р. Маленька книжка про велику пам'ять. Київ, 2007.
13. Льюзер Ф. Тренування пам'яті. Київ., 2000.
14. Матюгін І. Ю. Школа ейдетики. Зорова, тактильна, нюхова пам'ять. Кіровоград, 2010.
15. Матюгін І. Ю. Як розвинути добру пам'ять. Чернівці, 2011.